

Feljegyzések a közép-európai helyzetről

Közép-Európa mára – jobban, mint valaha bármikor – a világ kritikus pontjává vált. Ez mindenekelőtt azon nemzetek tartós fejlődési folyamatának az eredménye, amelyek egyre kíméletlenebbül követelik jogaikat, miközben megnehezítik a nagyhatalmak világpolitikáját.

A második világháború vége utáni Közép-Európa jövőbeli rendezésének kérdése elválaszthatatlanul összekapcsolódik Lengyelország függetlenségének és a Kárpátoktól délre fekvő területen folytatott jövőbeni lengyel politikának a kérdésével.

Apályok és dagályok

Az egységes faji, politikai és kulturális összetartozás hiánya Közép-Európa déli részén sokféle lehetőséget nyitott a szomszédos államoknak és a világ nagyhatalmainak a beszivárgására, amelyek a területi kérdések rendezéséhez előterepként, piactérként és világméretű politikai játszmák központjaként használták. Mint egy kaleidoszkópban forogtak az idegen hatások, az idegen politika és az idegen uralom a közép-európai nemzetek véres történelmében. A nagyhatalmak mindegyike a régi *divide et impera* elvnek megfelelően külön vagy egyiket a másik ellen hergelve alkalmazta a független államalakulatok gyengítésének és az egymással való viszálykodásának a politikáját. Így jöttek létre Közép-Európában az ellentétek reménytelen csomói: cseh-szlovák, szlovén-magyar, magyar-jugoszláv, horvát-szerb, szerb-bolgár, román-magyar és így tovább.

A nagyhatalmak műve a háború előestéjén kialakult mély politikai megosztottság, az európai látószöghöz mért kisszerűség, az úgynevezett „kisállamok” politikusainak problémái és zavaros ambíciói, a határok körüli viták, és végül az, hogy a Közép-Európa déli részén élő népek nem minden esetben voltak elég érettek az önálló létre, nem kristályosodott ki nemzeti karakterük, és jobb jövő után vágyakozva mindig egy „nagy testvérré” vagy egy erős protektorra számítottak.

A modern korban főleg két összehangolt törekvés nehezedett egész Közép-Európára: a német és az orosz imperializmus. Mind a két fél következetesen arra törekedett, hogy kiiktassa a Duna-medencéből és a Balkánról a történelemben jelentős szerepet játszó harmadik felek befolyását. Az Oszmán Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után Franciaország és Olaszország háttérbe szorult. A francia–angol „apály” már az *Anschluss*-szal megkezdődött, és a háború alatt ez fokozatosan tovább folytatódott, így mire a Német Birodalom szétesett, Anglia gyakorlatilag már csak az Adria és az Égei-tenger kis területeit tudta megtartani.

A francia–angol „apály” nyomában kiáradtak a hitleri Németország hullámai hatalmas területekre a Balti-tengertől az Adrián át a Fekete-tengerig – Ukrajnát is beleértve. A német „dagályt” a német *Mittleeuropa*-terv kísérte, egyes nemzetek körében ez nagy rokonszenvre talált, csak Lengyelország nem vetette ennek alá magát, sem valóságosan, sem erkölcsileg.

Amikor a németek megrajzolták az új Közép-Európa térképét, és kijelölték a nekik elkötelezett csoportok hivatalos új kormányait (Emil Hácha Csehországban, Jozef Tiso Szlovákiában, Ion Antonescu Romániában, Ante Pavelić Horvátországban, Milan Nedić Szerbiában, Bogdan Filov Bulgáriában, Szálasi Ferenc Magyarországon), az oroszok titkos ellenállási csoportokat, felszabadító szövetségeket, partizánmozgalmakat szerveztek, amelyek mind engedelmessékedtek akaratauknak, és Moszkvától függtek.

Tertium non datur.

Jugoszláviában ugyanis maguk az angolok számolták fel a nekik elkötelezett Mihailović-mozgalmat, Görögországban pedig önkéntelenül is támogatták a kommunista ELASZ-t, amely a britektől kapott fegyvereket ellenük fordította. A Kárpátoktól egészen az Adriai- és a Fekete-tengerig nem létezett olyan földalatti csoport, amelyik Németországgal szemben fellépve egyúttal Oroszországgal is szembeszállna és reményeit elsősorban Angliára alapozná. A régi magyar liberálisok kicsiny, kihalófélben levő és mozdulatlan kis csoportja gróf Bethlen Istvánnal nem kerülhetett komolyan a képbe. (Ez a csoport 1944. március 19-e után Magyar Függetlenségi Mozgalom névvel konspiratív szövetséget alakított. Közvetlenül megalakulásuk után javaslatot tettek a lengyel földalatti szervezettel való szoros kapcsolat kialakítására, de ezt a varsói felkelés kitörése megakadályozta.)

A Balkánon és a Duna-medencében a szovjet ügynökségeket a Német Birodalom széthullása előtt hozták létre: Görögországban a titkos EAM és annak ELASZ hadserege volt ez, Jugoszláviában a Nemzeti Tanács és Tito partizánmozgalma, Bulgáriában a kommunisták, akik szoros kapcsolatban álltak a szovjet képviselettel és a közismert kommunista Georgi Dimitrovval, Romániában a kommunisták és a szocialisták, akik a későbbi kormányt szervezték, Magyarországon a kommunistákból és Peyer szociáldemokratáiból szerveződött Békepárt, Szlovákiában a Kommunista Párt a szocialistákkal együtt, Karol Šmidke és Gustáv Husák vezetésével. Csehországban a földalatti mozgalom kis létszámú

bizottságokra korlátozódott. A legtevékenyebbek ebben is a kommunisták voltak, akik között nem volt hiány a Moszkvából érkezőkből. Ráadásul Edvard Beneš elnök maga is készséges eszköze lett a szovjet politikának, kihasználva a társadalomban uralkodó szovjetbarát hangulatot. Beneš elnök politikája a Közép-Európa déli részén élő nemzetek igazi klasszikus magatartása, ami egy erős protektor szüntelen keresésében nyilvánul meg. Csehországot ez a politika vezette egyszer már Münchenhez és Berlinhez, most pedig ismét Moszkvához. Ez a gyengeségnek és kisebbségnek a komplexusa, amelyet már Masaryk is „nihilista pesszimizmusnak” bélyegzett, hiszen kész táptalajt készít a szovjet terveknek Közép-Európában.

1944 nyaratól kezdve szemtanúi lehettünk a rohamos német kivonulásnak Közép-Európából és a szovjet áradatnak, amely 1945 tavaszára a többi közép-európai területet is elborította, és közben a politikai eszközök nagy részét is megszerezték.

A német *Mitteleuropa* romokban hever. Egész Közép-Európa – megszabadulva a török után saját függetlenségének, politikai és kulturális fejlődésének fő hóhérvától – a történelem fordulópontján találta magát. Németországot még a leginkább németbarát magyarok körében is gyűlölték, a leverett Németország nem volt már többé vonzó. Helyét teljes egészében a szovjetek vették át. A fáradtságosan előkészített földalatti bolsevizmus Közép-Európában nyílt valósággá vált. A németbarát hatalom és a németbarát klikkek alól felszabadult közép-európai nemzetek a szovjetbarát hatalom és a kommunista csoportok új rabságába kerültek.

A szovjet áradatot éppúgy a világhatalom iránti vágy hajtja, mint a németet. A szovjet szervezésű Közép-Európa a német *Mitteleuropához* hasonlóan minden erejét, munkáját, természeti és emberi erőforrását idegen célok és egy idegen hatalom szolgálatába állítja.

A Moszkva által hirdetett szabadság és felszabadítás jelszavai ugyanolyan erkölcsi értéket képviselnek, mint a nemrég Berlinben elhangzott kijelentések; Beneš, Tito, Miklós Béla vagy Bierut kormányának úgynevezett függetlensége pedig ugyanolyan mértékű, mint Hácha, Nedić, Antonescu vagy Pavelić báb-kormányáé. A Gestapo átadta helyét az NKVD-nek – a koncentrációs táborok, letartóztatások és deportálások, amelyekre Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Magyarországon és Romániában egyaránt sor került – csak az irányukban változtak meg, most nyugatról tartanak keletre. A szovjet politika jelenleg már Közép-Európa bekebelezésének szakaszában van, és teljes erővel nekilátott ennek a maga mellé állított kommunista csoportok segítségével. Ez hosszú távon kizárja az engedményeknek vagy kompromisszumoknak a lehetőségét; először is azért, mert a cél túl szűken van meghatározva, másrészt pedig azért, mert nincs olyan partner, akit – ha ez a rendszer hosszabb ideig fennmaradna – ki ne irtanának!

Mielőtt Közép-Európa kivárja az orosz „apályt” és ezzel területének végső felszabadulását az idegen hatalom alól, mielőtt elérkezik történelmének véres

tapasztalatok útján összekovácsolt egységesítéséhez, és az Adria, a Balti-tenger és a Fekete-tenger háromszögében az érdekközösség alapján felépítheti teljes függetlenségének önálló egységét, még egy fájdalmas próbát kell kiállnia: a szovjet megszállást és annak felszámolását.

Miután a közép-európai társadalmak kapcsolatba kerültek a „felszabadító” Vörös Hadsereggel és a bolsevik valósággal, erős szovjetellenes hullám söpört végig Közép-Európa egész területén, ennek támogatója és rendszerint legerősebb képviselője a lengyel nemzet volt. Ez a hullám Közép-Európa szláv nemzetében szükséges volt belső fejlődésük utolsó szakaszának befejezéséhez, és nélkülözhetetlenné vált Nagy-Britannia és az Egyesült Államok támogatásával a végső felszabadító háború megszervezéséhez.

Ezért a lengyel politika jól felfogott érdeke, valamint történelmi kulturális küldetéséhez való hű kötelessége, hogy a valódi közép-európai föderáció eszméje ne vesszen el az álliberális kommunista jelszavak áradatában, hogy ne hunyjon ki a múlt szabadságán és a hazai kultúrán alapuló tűzhely lángja, hogy ne nyomja el idegen erőszak.

Centrifugális erők és teremtő erők

A jelen pillanat nyilvánvalóvá tette azt a történelmileg bizonyított jelenséget, hogy a közép-európai érdekek és sors megegyezik a lengyel nemzet érdekével és sorsával.

A jövőben nem lehet a lengyel nemzetet a Kárpátok és a Balti-tenger határai közé zárni. Ez a határ csak a vegetatív élet feltételeit biztosíthatja a huszonegynéhány milliós nemzetnek, de nem biztosítja a tartós függetlenséget és a gazdasági és kulturális fejlődés lehetőségét az új európai valóságban.

Lengyelországnak, amely német- és oroszellenes magatartásával bizonyos értelemben megtestesítette magában Közép-Európa megzavarodott népeinek igazi akarátát, túl kell érnie a Kárpátokon, és az ott élő népekkel együtt kell megszerveznie a jövő szabad Közép-Európáját. Nem szabad elkeseredni a belső nehézségek miatt, amelyeket gyakran „balkáni problémáknak” neveznek...

Ebből semmiképpen sem lesz kínai nagy fal, ha megfelelő módon szerveződik, és ha figyelembe vesszük, hogy a történelemben működő centrifugális erők már kimerültek és elfogyóban vannak, hogy minden nemzetben egyszerre teret kezdenek nyerni a saját közös értékek, a rejtett teremtő erők. A német kulturális, gazdasági és politikai hatások a Duna mentén dél irányban szivárogtak Európába, elsősorban a hozzájuk legközelebb álló nemzeteket befolyásolva. Közülük – védekezve a szláv áradattal szemben – különösen a magyar nemzetre hatott a legtovább ez a német befolyás.

Szekfű Gyula, a híres „praeceptor Hungariae” Naumann híres műve gondolatainak megfelelően a közép-európai germán közösségbe szorította Magyarországot. Ezeknek az elméleti megközelítéseknek alapján, továbbá a politikai

örökségből (például Deák és Andrássy, a porosz-németek dunai kapcsolatának kezdeményezője) nőtt ki az a Gömbös-koncepció, amely az egész magyar politikát a németbarátságba és hitlerizmusba fojtotta. Ennek a politikának az utolsó fejezete: Szálasi Ferenc és a nyilasok. A végeredménye pedig Trianon és a jelenlegi magyar vereség.

A csehek korábban észhez tértek, és már a 19. században megpróbálták szakítani a németességgel. Hácha, az ideologizáló Moravec és a fasiszta Gajda voltak az utolsó cseh németbarátok, akiknek még volt valami mondanivalójuk hazájukban.

A szlovák németbarátok (Tuka, Mach, Tiso) tevékenységét és általában véve létezését nem szabad komolyan venni, mivel ők végső soron eltemették azokat a szlovák elképzeléseket, amelyek Németországra alapozva próbálták felépíteni jogos „saját államiságukat” (samostatnosť).

Jelačić örökösének, Ante Pavelićnek, valamint Románia hitlerizáló „Vasgárdájának” és Antonescu diktatúrájának tevékenysége kudarccal és lejárattal végződött.

A németek azzal, hogy ilyen színben jelentek meg Közép-Európában, elvesztették utolsó politikai kártyáikat is a Duna-medencében, amely már 1918 óta távolodott a németesgtől.

A magyarok, a leginkább németbarát közép-európai nemzet, kulturálisan és politikailag a németekhez kötődtek, mert – mint mondták – féltek a pánszlávizmus fenyegetésétől. Elfelejtették azonban, hogy ők maguk voltak azok, akik megsemmisítő politikájukkal (Apponyi Albert, Tisza Kálmán) arra készítették a dunai szlávokat, hogy az őszinte Duna-menti együttműködés helyett az orosz pánszlávizmusban keressenek menedéket.

A *Pohľad na slovenskú politickú minulosť* (A szlovák politikai múltra tekintve) című munka szerzője, Ferdinand Ďurčanský szerint a pánszlávizmus a szláv népek passzivitásából és elmaradottságából következett amiatt, hogy hagyták, Oroszország ereje vezérelje őket, és saját erőfeszítések és áldozatok nélkül várták a „nagy testvér” segítségét. A szláv népek pánszlávizmusa reakció volt a német nyomásra, a magyar elnyomásra és a török hódoltságra. Amint ez a három veszély – a török, a magyar és a német – nem fenyegeti többé a szabad szláv népeket, a pánszlávizmusból elégük lesz, és úgy vonul be a történelembe, mint a szlávok egyik ébresztő ereje, ám egyúttal mint Közép-Európa egyik centrifugális politikai ereje. Figyelemreméltó, hogy a pánszlávizmus a politikailag és kulturálisan leggyengébb szláv nemzetnél, a szlovákoknál (Kollár, Šafárik) jelent meg a legerősebben, és fordítva: a politikailag és kulturálisan legerősebb nemzetnél, a lengyeleknél volt a leggyengébb.

Minden jel arra mutat, hogy a közép-európai szlávokat a jelenlegi szovjet megszállás kigyógyítja maradék pánszláv illúzióikból.

A ma kommunizmusa, illetve a közép-európai szlávok kommunistabarát érzelmei jelentős mértékben az orosz pánszlávizmusból erednek. Ahogyan egykor a cári Oroszország, úgy Szovjet-Oroszország is anyagi és erkölcsi támogatás

forrása lett a szabadságukért küzdő kis szláv népeknek a német megszállás alatt, s ők ezt minden kritika nélkül elfogadták. Erre számos példát lehetne hozni. Íme egy rendkívül jellemző esemény: a két legjelentősebb kárpátaljai ruszin párt vezetője, a nacionalista A. Fencik (Sztepán Fencik) és az autonóm Bródy (András), akik a háború előtt jobboldali és antikommunista – bár oroszbarát – nézetet képviseltek, a háború alatt a magyar uralom alatt kialakult nehéz helyzetben, valamint a szovjet sikerek és a rubel (az 1941-es és 1944-es összeesküvés) következtében teljes fordulatot vittek végbe programjukban. Amikor a szovjet hadsereg bevonult kárpátaljai Ruszínföldre, ezek már kommunista csoportosulások voltak, vagy legalábbis annak adták ki magukat.

Jugoszláviában a Broz Tito-mozgalom és a szlovák felkelés is a Moszkvában kiképzett kommunista ügynökök és az úgynevezett kommunista tömegek elváltását kényszeríti ki. A délszláv parasztság, a szlovák vagy az anyagiasság szellemű cseh polgár távol van attól, hogy elfogadja a kommunista programot, ám ez nem tartja őket vissza attól, hogy ma egy kommunista felkelés bázisává váljanak. Ennek az úgynevezett „szláv kommunizmusnak”, amely eredetét tekintve pánszláv hagyományokon, nemzeti és liberális elveken alapul, de a szovjet világsággal találkozva kétélű fegyverré válhat előrelátó politikusok kezében, akik fegyverüket majd a szovjet zsarnokság ellen fordítják.

A lengyel politika ezt nem hagyhatja figyelmen kívül.

Közép-Európa déli részének szlávjai közül egyedül a cseh kommunizmus van tisztában a céljaival. A cseh kommunisták a szociáldemokráciával együtt a földalatti cseh mozgalom legélénkebb csoportját alkották. A Beneš-Sztálin-megállapodás után szakítottak korábbi politikájukkal (azzal hogy „Beneš soha nem tér vissza Csehországba”), és támogatni kezdték a száműzetésben élő Beneš. Most ők alkotják a Fierlinger-kormány alapját és gerincét, magukra vállalva így a Csehországba özönlő szovjetek minden politikai következményét.

Beneš elnök teljesen behódolt a hazai kommunistáknak és a szovjetek követeléseinek, a Masaryk által a *Česká otázka* (Cseh kérdés) című művében megfogalmazott elvnek megfelelően: miszerint „az a nemzet, amely nem tud hős lenni, szolgává válik, és szolgálja a maga ügyét”. „Koldulnia kell, vagy ármánykodnia” – Beneš esetében ez mind a kül-, mind a belpolitikában így történt. Ennek köszönhetően a cseh kommunisták megengedték neki, hogy a száműzetés széles vizein úszhasson, és Moszkva kérésére engedélyezték neki a diadalmas bevonulást Prágába. Pompával és öndicsérő szószátyársággal fogadták azután, hogy Beneš több mint hat évre elhagyta Prágát a fenyegető tömegtüntetések közepette. A mai helyzet azoknak az érzelmeknek újbóli felerősödését jelzi, ez pedig következőképpen Beneš és csoportját egy második száműzetés rémképével szembesítheti.

A két világháború közötti húszéves időszak vitáinak fontos tényezője volt a közép-európai nemzetek közötti kapcsolatok alakításában a történeti, illetve nemzeti elv közötti küzdelem. Kellőképpen meg kell érteni ezt a problémát ahhoz, hogy ne kövessük újra el az előző háború hibáit.

A Duna-medence rendezésének történeti elvét lényegében már megdöntötte Wilson elnök 14 pontja, de közvetlenül a háború után olyan helyi reakciók jelentek meg, amelyek minden eszközzel a revizionizmus szükségességét hirdették.

A magyarok, a bolgárok a német revizionizmushoz csatlakozva teljes vere-seget szenvedtek. Szent István, Szent Vencel országának vagy Szent Vlagyimir és Kirill nagy bolgár államának szinte mitikus elképzelései ma már szóba sem jöhetnek, nemcsak azért, mert irreálisak, hanem azért is, mert mint politikai jelszavak kimerültek abban, hogy csupán az érintett nemzet körében gyűjtenek támogatókat. A magyar történelem- és kultúrfilozófia – Prohászka (Lajos), Németh (László), Ferdinandy (Mihály), Szabó (István) és mások személyében – messze megelőzte a hivatalos politikai gondolkodást saját hazájában, a német-ségtől való elszakadás jelszavát hirdette, és a szomszédokkal való őszinte együttműködés útjára lépett. Egyikük (Németh László) még azt is leírta, hogy „a magyar félszláv nép, mint a román...” (*Kisebbségben*, 1939), és „a szlávok nyugati életformájával összefonódott közös élmények száma végtelen, ahogy a kölcsönhatásoké is”.

A magyar kizárólagosság olyan szerencsétlen politikai szövetségekhez vezetett, mint a kisantant, amelynek gyökerei Milan Hodža visszaemlékezései szerint a háború előtti magyar parlamentben, a szerb, szlovák és román kisebbségnek az egymást követő magyar kormányokkal szembeni obstrukciójában keresendők. Mint ismeretes, a kisantant soha nem lépett túl Magyarországot féken tartásának a szerepén.

A történeti elvről a nemzeti elvre való áttérés egy új korszak kezdete lehet.

Ez a program ugyanakkor a kommunisták szlogenjévé vált, akik céljaik elérése érdekében kisebb részekre akarják felosztani Európát, amint ebbe a németek is belekezdtek. Mindazonáltal Közép-Európa autonóm nemzetiségi egységekre való felosztása, amelyeket szövetséges csoportokban és egységekben kellene megteremteni, láthatóan az egyetlen igazságos elv, amely a centrifugális erőket és a végtelen belső határvitákat kiküszöbölheti.

Ezt a programot a legnagyobb következetességgel kell megvalósítani. Autonóm Macedóniát, Horvátországot és Szlovéniát kell létrehozni, s ezeknek Szerbiával és Bulgáriával együtt kellene a délszláv egységet megteremteniük.

A magyar-román vita felszámolása érdekében létre kellene hozni egy autonóm Erdélyt, amely megfelelné az ottani vegyes lakosság kívánalmainak, és megegyezne többek között Bethlen István régi tervével, aki egy háromszatátú közös magyar-román monarchiát tervezett, amely Magyarországból, Erdélyből és Romániából állna.

A lengyel érdekek szempontjából Csehszlovákia kérdése különös jelentőséget kap. Az ottani háború előtti állapot tarthatatlan.

A háború előtti időszak megmutatta, hogy a szlovákoknak erős a szándékuk önálló létezésre, ahogy ez a Szlovák Köztársaság német pártfogással történt megteremtésében volt látható. Az államban uralkodó rend és jólét teljes

mértékben bizonyította a szlovákok államépítő képességét, mindenképpen igazolta, megérdemli ez a nemzet, hogy maga döntsön a sorsáról.

Szlovákiában a lengyel és közép-európai érdekek függőleges vonala keresztezi a vízszintes és központi cseh vonalat, amely vagy a távoli Moszkva vagy a szomszédos Németország felé fut. „Csehszlovákia” valójában az egyetlen lehetőség a csehek számára, hogy bekapcsolódjanak a közép-európai kérdésekbe és a világpolitikába. Ez a két tényező már elég ahhoz, hogy Lengyelország Benešhez hasonlóan nagy jelentőséget tulajdonítson a szlovák kérdésnek, annál is inkább, mert ez az egyetlen szláv nemzet, amely nyitott a lengyel kultúra befogadására, amelynél nagyon erős a lengyelbarát hozzáállás. Szlovákia függetlenné válása megállítaná az országot átszövő pánszláv és kommunista tendenciákat, és megnyitná a lehetőségét egy nyugati szláv föderáció létrehozására. Az eddig elképzelt lengyel–csehszlovák föderáció egyszer s mindenkorra elvesztette minden esélyét, miután Moszkva kérésére Beneš elutasította. Jelenleg semmi esély sincs megvalósítására. Csak a jövőben lehet erre lehetőség, ha a szovjet diktatúra visszahúzódik. Ebben az esetben a nyugati szlávok feltétlenül szükséges föderációját egy szoros lengyel–szlovák unióval kell megkezdeni, ezután lehet ide felvenni a Cseh Köztársaságot.

A ma véres kommunista elnyomás időszakát átélő szlovák nemzet körében az a hír járja, hogy Vatikánban a demokrata és lengyelbarát Karol Sidor, aki nem kompromittálta magát németbarát nyilatkozatokkal, nemzeti kormányt alakított. Jó reménnyel tájékoztattak arról is, hogy ez a kormány elfogadta a lengyel–szlovák unió szükségességéről szóló záradékot a jövőre vonatkozóan.

Ezt az álláspontot Lengyelország vonzereje diktálja, amely a szovjet megszállás alatt napról napra növekszik, valamint az a tény, hogy a jelenlegi bolsevik uralom sok szlovákot radikálisan kigyógyított oroszbarát mivoltából. Csehszlovákia szétválasztását és egy szlovák köztársaság létrehozását ma is kilátásba helyezik a szlovák kommunisták, akik a felkelést követő időszakban a nép támogatását megnyerendően nyilvánosan hangoztatták ezt az elképzelést. Valami hasonló történt a kárpátaljai Ruszinfölddel. Ott a szovjet uralom olyan kommunista kormányt hozott létre, amely a nép Nyugat-Ukrajnához való csatlakozási szándékát hirdette. Ez kellemetlen meglepetés volt Beneš elnök számára, akinek Moszkvában biztosították az 1938 előtti változatlan határokat. A „szlovák paripát” egyelőre a Kremlben tartják féken, de abban a pillanatban el fogják engedni, mihelyst Beneš megpróbálná kiszabadítani magát az önként magára vett szovjet bilincsekből.

A közép-európai szovjet valóság arra is kényszerít, hogy a szövetségesek keresése során közelebbről megvizsgáljuk az úgynevezett németekkel kollaborálók csoportjait. Nem szabad mindent a kiszolgáltatottság címszavával magyarázni. A magyarok, a horvátok, a nacionalista bolgárok, a szlovákok között sok az olyan értékes elem, akik egy vonzó harmadik erő híján Németország mellett kötelezték el magukat, mert a helyzet és a kismemzeti politika erre kényszerítette őket. Az említett elemek határozottan szovjetellenesek, ez pedig már elég

lehet ahhoz, hogy a szovjet propaganda által egyes, árulónak bélyegzett közép-európai politikusokat revízió alá vessenek, és eltávolítsanak.

A teremtő erők Közép-Európában tehát a következők: az önálló létezés akaratára még a legkisebb nemzetben is; a föderáció elve, amely a Balti-tengertől az Adriáig és a Fekete-tengerig az egész térségre vonatkozik, és csak a valódi demokrácia teljes győzelmével érhető el; végül pedig a néphagyományból alapuló kulturális szintézis kísérlete.

A közép-európai népek történelme a kölcsönhatások és közös tapasztalatok erős összefonódása, aminek a népi kultúra mozaikszerű képe az eredménye, eltérően a szomszédos nyugati és keleti kultúráktól. Ha Joachim Lelewelig visszanyúlunk, ez a néphagyomány jelentette a szláv közösségek és a későbbi nemzetállamok alapját.

Úgy tetszik végtére, hogy ez a néphagyomány a legerősebb kulturális összetartó erő a Balti-tengertől az Adriáig és a Fekete-tengerig élő különböző fajú népek számára.

A Közép-Európán belüli vonzerő megteremtése azért égető kérdés, hogy az ideológiai, kulturális és politikai szétszórtságot egy közép-európai kohézióba lehessen összefogni.

Lengyelország érdeke, hogy Közép-Európa minél hamarabb visszanyerje kulturális kohézióját, és felszabadítsa a népekben lappangó teremtő erőket, amelyek évszázadok óta rabszolgasorban élve áldozatul estek a nemzeti értékeket elnyomó és a vizsály lángjait a végső összeomlásig szító centrifugális erőknek.

Az ellenállás elemei

Közép-Európa fokozatos szovjetizálásával szemben mindig szükséges számon tartani az ellenállás azon elemeit, amelyek egy jövőbeli felszabadító háború alapjává válhatnak. A Közép-Európában fő erőt jelentő szlávok gyakran lelkesedéssel fogadták a Vörös Hadsereg katonáit, akik felszabadították ezeket az országokat a német megszállás alól.

A kiábrándulás azonban gyorsan bekövetkezett.

A szabadság, a függetlenség és egy meg nem határozott jövőbeni nagy „Pánszlávia” reménye üres illúzióvá vált. A túlzott lelkesedésben még ennek a pánszlávságnak szélsőségesen baloldali jellegét is elfogadták, lelkesedtek a titói mozgalomért, a Beneš-akcióért, a közép-európai szlávosság és a keleti szlávosság egyesülését megvalósítani hivatott két pillérért.

De mily keservesen foszlottak szét reményeik!

A kivárók, a szlovákok, a csehek, a bolgárok, a szerbek lelkesedésének nem felelt meg a megérkező Vörös Hadsereg viselkedése. A tömeges fosztogatás, az erőszakos cselekmények és a Vörös Hadsereg katonáinak széles körű pusztítási vágya sok takarékos és szerény körülmények között élő cseh, szlovák, bolgár stb. parasztot megdöbbsentett. Ezt bizalmatlanság követte, amit megerősítettek

az NKVD és a helyi kommunisták közös terrorakciói. A letartóztatások és a tömeges deportálások felnyitották a lakosság szemét, hogy nem egy jövőbeli nagy – és mindenekelőtt szabad – Pánszláviáról van szó, hanem kommunista börtönről a nagy Szovjetunióban. A szertefoszlott remények újra azokra a hatalomból eltávolított csoportokra irányították a figyelmet, amelyek a háború előtt hosszú ideig fennálló kormányok alapját képezték.

Csehországban ott volt a nagy agrármozgalom, amely húsz éven át a cseh demokrácia alapját és erejét képezte. Ennek a mozgalomnak a képviselői azonban hiányoznak a mai félkommunista Fierlinger-kormányból. A Prágai Rádió egyik hivatalos adásában az Agrárpártot cseh reakciónak nevezte. A kormányból hiányoztak a nemzeti demokrácia és a *živnostní*kok (kisiparos és kereskedő párt) képviselői is, de ott vannak a kommunisták, a szocialisták és nemzeti-szocialisták, sőt még az a párt is, amely a száműzetésben Beneš elnök pártjaként működött.

Az Agrárpárt és a nemzeti demokrácia ellenállása Beneš szovjetbarát politikájával szemben már 1938-ban elkezdődött, és a konfliktus a száműzetés során tovább éleződött. Beneš és Hodža utolsó találkozásán került sor a végső szétválásra. Ekkor Beneš elnök kijelentette a támadó agrárvezetőnek: „akkor vagy te, vagy én”. Erre Hodža így válaszolt: „tévedsz, sem te, sem én, hanem Moszkva”. Hodža határozott kiállása Benešsel és Moszkvával szemben az Agrárpártnak és a nemzeti demokráciának köszönhetően komoly tényezővé vált az országban a Beneš-ellenes vélemény megszilárdításában, immár az ellenállás egyik legerősebb elemét képezi. Ezeket az irányzatokat az emigrációban Lev Prchala tábornok pártfoglalja, aki a hírek szerint egy Beneš- és szovjetellenes bizottságot szervez Londonban.

Szlovákiában a helyzet még egyértelműbb. Itt a szovjet kommunista terrorral szembeni ellenállás a szlovák-cseh ellentéthez és a szlovákok többségének azon akaratához kapcsolódik, hogy elszakadjon a csehektől, mert egyébként őket okolják Szlovákia mai siralmas állapotáért.

A kommunista és demokratikus pártokra való hivatalos felosztás ellenére az országot kizárólag a kommunisták irányítják, akik tömegesen tartóztatják le a katolikus papokat, a tanárokat és a vidéki polgárokat, akik a háború előtt a legerősebb szlovák pártnak, Hlinka Szlovák Néppártjának bázisát adták. Mindez erős szovjetellenes és Beneš-ellenes érzelmi hullámokat keltett.

Ezekhez az érzésekhez csatlakoznak a szlovák Agrárpárt hívei, ugyanis Ján Ursíny, a párt vezetője kiállt Beneš mellett. Ursínynak még a szlovák felkelés előtti döntése mögött elsősorban az a szándék állott, hogy leszámoljon Mach németbarát és diktatórikus Szlovák Gárdájával. Ennek, a Szlovákiában ma is általános véleménynek a képviselője Karol Sidor, aki a pápa, majd az amerikai csapatok védőszárnyai alatt új, Beneš-ellenes, oroszellenes és lengyelbarát kormányt alakított.

A csehországi és szlovákiai helyzetet általánosítva arra szeretnénk rámutatni, hogy bár ezekben az országokban erős ellenállási tényezők léteznek, amelyek

ideológiai alapot biztosítanak a jövőbeli fordulathoz, mindazonáltal a szlovákok – a csehek pedig még kevésbé – nem fogják megengedni maguknak, hogy nyílt harcba szálljanak az ellenséggel. Meg fognak hunyászkodni, hogy azután a más nemzetek által kivívott győzelem utolsó pillanatában a győztes segítségére siessenek.

A tatárjárás óta a magyarok történelmük legtragikusabb időszakát élik. Ez a nemzet talán erősebb szovjet terrort él át, mint Németország, és ráadásul az ország teljes társadalmi és ideológiai-politikai romlás szakaszában van.

Magyarországon a centrista párt, a Kisgazdapárt (amelynek vezetője Eckhardt Tibor, aki még mindig száműzetésben van), a mai demokratikusan gondolkodó értelmiség összefogásának lett a kifejezője. Ez a párt a jövőben mint az egyetlen sem német-, sem szovjetbarát (a szociáldemokrácia kollaborál a szovjetekkel) párt lehet az alapja egy új Magyarország újjáépítésének, amely szakít a közép-európai revizionista, németbarát és kirekesztő politikával. Miklós Béla jelenlegi kormányzása szemfényvesztés. Ezt az a tény bizonyítja, hogy Károlyi Mihály, aki száműzetésében szovjetbarát politikát folytatott, hirtelen elhallgatott, és inkább Londonban maradt, minthogy visszatérjen a „felszabadított” Budapestre.

A mostani háború alatt egyes ellenzéki körökben erős angolbarát, ugyanakkor német- és oroszellenes irányzat alakult ki. Ennek az irányzatnak egy sajátos formációja, a „Magyar Függetlenségi Párt”, egy földalatti szerveződés, amely egyértelműen elhatárolódik az ugyancsak földalatti, szovjetbarát „Békepárttól”.

Úgy tűnik, hogy az angolzász orientáció, amely ugyanakkor – mint a szlovákok esetében – Lengyelország felé is tekint, ma nagyjából kifejezi a társadalom túlnyomó többségének a véleményét. Csak az mentheti meg ezt a nemzetet a szinte teljes megsemmisüléstől, ha Magyarországot mielőbbi felszabadítják a szovjet megszállás és a szélsőségesen áruló és erős helyi kommün irányítása alól.

A most átélt kataklizmán keresztül Magyarország végre egészében eljutott ahhoz a közép-európai eszményhez, amelyre a magyar kultúrfilozófusok már régen rámutattak.

Közép-Európa legjelentősebb szovjetbarát pillére a jugoszláv Broz Tito-mozgalom. Ezt a mozgalmat a függetlenségi harcok hosszú és kemény időszaka jellemezte, amelyben a lakosság többsége részt vett. Kiváló szervezettségének és Oroszország támogatásának köszönhetően előre ki tudta iktatni a többi rivális ellenálló csoportot. A Jugoszláv Föderáció jelszavával a mozgalom minden jugoszláv közös mozgalmává vált. Tito utolsó – a trieszti konfliktusról szóló – beszédében világossá vált, hogy Jugoszlávia a szovjetek oldalára áll egy esetleges szuperhatalmi konfliktusban.

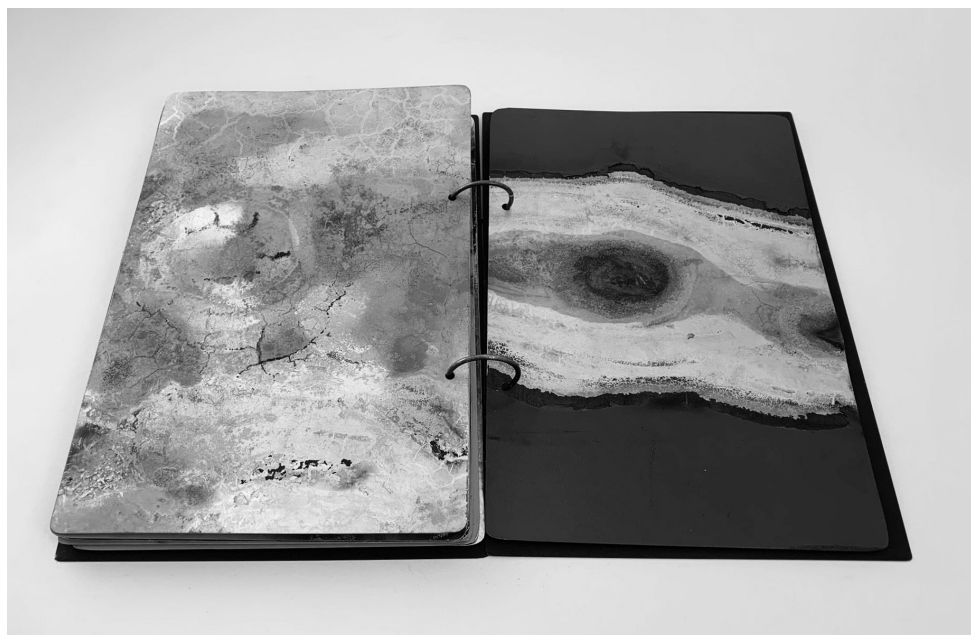
Bár Jugoszlávia a legszilárdabb szovjet államnak látszik Közép-Európában, balkáni országként még mindig nagy meglepetéseket okozhat. A Karađorđević-házhoz és különösen a fiatal Péter királyhoz való ragaszkodás – aki nem tért vissza a titói Belgrádba, hanem Londonban maradt, és a háború óta népszerű angolbarát irányzatot képviselt – messzemenő változásokhoz járulhat hozzá.

Általánosságban elmondható, hogy Közép-Európában még mindig nincsenek határozott csoportok, amelyek nyílt harcot vívnak a szovjet megszállás ellen; ezek csupán az ellenállás elemei, amelyekből a helyzet alakulásától függően általános fegyveres felszabadító mozgalommá fejlődhetnek. Ez különleges kötelezettségeket ró a lengyel politikára, amely a Közép-Európáért folytatott végső küzdelem tekintetében válaszút előtt áll. „Az egyik a nagysághoz, a másik pedig a semmibe vezet.” E kijelentés pátosza nem a szavakban rejlik... Egyszerűen abban, hogy mire vagyunk mi képesek...?

1945. június 10.

Szatmáry Máté fordítása

Zilahi Antal: Book, 2022 (hőkezelés és savazás, tetőfedő lemez, 30x24x4 cm), készült: EKA, fotó: Zilahi Antal

SZATMÁRY MÁTÉ (1993) fordító.